

آیا بودلف راوی شاهنامه بود؟

محققین معتقدند که شخصی بنام بودلف راوی شاهنامه بود و برخی او را با سیاح معروف و شاعر دوره سامانیان یکی می‌دانند. این عقیده از «چهارمقاله» نظامی عروضی و یک بیت از شاهنامه ریشه گرفته است. نظامی عروضی می‌نویسد: «چون فردوسی شاهنامه تمام کرد نساخ او علی دیلم بود و راوی ابودلف و وشکرده حینی قتیبه که عامل طوس بود و بجای فردوسی ایادی داشت نام این هر سه بگوید».

و پس از آن نظامی عروضی این بیت از شاهنامه را می‌آورد:

ازین نامه از نامداران شهر علی دیلم و بودلف راست بهر

پس از چند سطر می‌گوید که فردوسی عازم غزنین شد و بودلف راوی نیز همراه او بود. بیت مذکور در متن‌های چاپی شاهنامه هم آمده است ولی در نسخه‌های قدیم این بیت بشکلی دیگر ضبط شده است. در قدیمترین نسخه شاهنامه (موزه بریتانیا، مورخ ۶۷۵ هجری) بیت مذکور بدین صورت است:

ازین نامور نامداران شهر علی دیلمی بود کوراست بهر

در ترجمه عربی البنداری این بیت اصلاً وجود ندارد.

مثل این است که تحریر نسخه موزه بریتانیا جایی برای شك و تردید باقی نمی‌گذارد

* آقای محمد نوری عثمان اف از دانشمندان اتحاد جماهیر شوروی. مدیر گروه متون فارسی انستیتوی خاور شناسی مسکو. از ایران شناسان محقق و نامدار معاصر.

ولی مناسبانه اوراق آخر این نسخه بخط دیگر نوشته شده است و از لحاظ رسم الخط از اوراق اصلی متأخر است و از این رو ما نمی‌توانیم این تحریر را اصل تصور کنیم. عین این تحریر در نسخه کتابخانه عمومی لنینگراد شماره ۶۵ (مورخ ۱۰۳۱ هجری) آمده است و به آنچه در نسخه کتابخانه عمومی شماره ۳۲۹ (مورخ ۷۳۳ هجری) ضبط شده نزدیک است: علی دیلم بود کف راست بهر

ولی این مصراع مفهوم نیست و وزن آن هم مختل است. شاید کاتب یا از راه بی‌سوادی یا اشتباهاً بجای «کوراست» ترکیب «کف راست» را آورده باشد. این تحریر غلط در نسخ متأخر هم بشرح ذیل راه یافته است:

الف) نسخه انستیتوی خاور شناسی شماره ۵۰، مورخ ۹۵۶ هجری

ب) نسخه انستیتوی خاور شناسی شماره ۳۳۴، مورخ ۹۹۲ هجری

ترکیب «کوراست» در نسخ دیگر لنینگراد چنین تحریف شده است.

۱) نسخه کتابخانه عمومی شماره ۳۳۰ مورخ سده دهم هجری: علی دیلم الف راست بهر

۲) نسخه کتابخانه عمومی شماره ۳۸۱، مورخ نیمه اول سده یازدهم هجری:

علی دیلمی بود لهر است بهر

۳) نسخه کتابخانه عمومی شماره ۳۳۳، مورخ ۱۰۵۲ - ۱۰۶۱ هجری: علی دیلمم

داده که گاه بهر

۴ - نسخه انستیتوی خاور شناسی شماره ۵۱، مورخ سده یازدهم هجری و نسخه

کتابخانه عمومی شماره ۱۲، مورخ ۱۲۸۰ هجری: علی دیلم بود الف راست بهر

۵ - نسخه کتابخانه دانشگاه لنینگراد شماره ۷۲، مورخ ۱۱۰۰ هجری: علی ویلم

بود راست بهر

۶) نسخه کتابخانه دانشگاه لنینگراد شماره ۶۴ مورخ اوایل سده دوازدهم هجری:

علی ویلم و الف راست بهر

۷) نسخه کتابخانه عمومی شماره ۱۳ مورخ ۱۲۷۱ هجری: علی و بدلم دان است و سر

بیشتر این تحریفات نه مفهوم دارد و نه وزن اشعار آنها صحیح است. از طرف دیگر

موازی این تحریفات نامفهوم ترکیب صحیح هم وجود دارد و درین نسخه بدل وزن هم که

در نسخه شماره ۳۲۹ («بود کف راست») مختل بود تصحیح شده است. مثلاً در نسخه استانبول،

نسخه انستیتوی خاور شناسی (شماره ۱۶۵۴ مورخ ۸۴۹ هجری)، نسخه شماره ۸۲۲ انستیتوی

خاور شناسی (مورخ اوایل سده نهم هجری)، نسخه شماره ۱۸۴ انستیتوی خاور شناسی (مورخ

۹۳۱ هجری) و در نسخه بایسنقر (محفوظ در کاخ گلستان) این مصراع چنین ضبط شده است:

علی دیلم بودلف راست بهر

اینجا با احتمال قوی کاتبان ترکیب نام مفهوم «بود کف راست بهر» را بصورت ترکیب مفهوم «بودلف راست بهر» در آورده اند و برای آن کافی بود که سر کج حرف «کاف» را بردارند. درین تحریر «علی دیلمی» زیر اسم «علی دیلم» پسر «بودلف» شده است.

در نسخه های خطی تحریف دیگری هم وجود دارد باین معنی که «بودلف» پدر «علی دیلم» نیست بلکه به شخص دیگری تبدیل یافته است. در نسخه قاهره (دارالکتب، مورخ

۷۸۹ هجری) این مصراع چنین آمده است: علی دیلم و بودلف راست بهر

از میان نسخه های لنینگراد این تحریر در چهار نسخه دیده میشود بشرح ذیل:

۱) نسخه کتابخانه عمومی شماره ۳۸۲، مورخ اواسط سده دهم هجری

۲) نسخه کتابخانه عمومی شماره ۳۸۱، مورخ سده یازدهم هجری

۳) نسخه انستیتوی خاورشناسی شماره ۳۷۷، مورخ ۱۱۳۸ هجری

۴) نسخه انستیتوی خاورشناسی شماره ۵۳، مورخ سده دوازدهم هجری

بدین ترتیب در نسخ شاهنامه این مصراع به سه صورت آمده است:

۱) بنا بر تحریر اول، فردوسی دوستی (در چهار مقاله راوی) داشته است به اسم علی دیلمی و عنوان «بودلف» در میان نیست.

۲) در تحریر دوم «علی دیلمی» برای رعایت وزن به «علی دیلم» با اضافه تبدیل یافته یعنی پسر «بودلف» شده است.

۳) بنا بر تحریر سوم از کتاب «شاهنامه» نصیب علی دیلم و بودلف بود بهر

خلاصه کلام، قول «چهار مقاله» که قدیمترین نسخه آن بهضمیمه ترجمه حال فردوسی

مورخ ۱۶۰۸ میلادی می باشد^۳ درباره راوی بودن بودلف مشکوک بنظر می آید و فقط در

نسخه های متأخر ضبط شده است. همچنین قول نظامی عروضی که فردوسی همراه بودلف

به غزنین سفر کرده نیز مشکوک است و این عقیده را بعضی از دانشمندان معاصر ایران تایید

کرده اند و از اینجا مستفاد میشود که برخورد سلطان محمود با فردوسی چنان ساده و سطحی

که تذکره نویسان نشان میدهند نیست و این موضوع ریشه های عمیق سیاسی داشته است.

۱ - P. T. Bulgakov i A.B. Khalidov «Vtozaya Zapiska» azabskogo Puteshestennika Xv. Abu Dulafa, «Sovetskoye vostokovedeniyes» 1953, N3.

۲ - نظامی عروضی، چهارمقاله، تهران، ۱۳۳۱، ص ۷۶

۳ - در نسخه استانبول «چهارمقاله» مورخ ۱۴۳۱-۱۴۳۲ میلادی بحثی راجع به فردوسی

وجود ندارد.